

Περιβάλλον και καπιταλισμός

Μια σχέση που αναδεικνύει τον κίνδυνο ανάπτυξης νέων νόσων και πανδημιών

Γράφει η ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΠΕΛΗ*

Τρία και πλέον χρόνια μετά την εμφάνιση της πανδημίας της COVID-19, ο απολογισμός είναι τραγικός. Οι νεκροί εκατομμύρια και τα δημόσια συστήματα –και το προσωπικό τους– στα οποία στηρίχτηκε η προσπάθεια αντιμετώπισής της σε τραγική κατάσταση. Ο «ιός» του κέρδους που τα κατέστησε ανέτοιμα να αντιμετωπίσουν την πανδημία εξακολουθεί να είναι παρών, αποτρέποντας κάθε ουσιαστική καλυτέρευση. Ο ίδιος «ιός» του κέρδους και της εκμετάλλευσης χαρακτηρίζει τη σχέση του σύγχρονου καπιταλισμού με τη φύση, ευνοώντας την εμφάνιση ζωνοδόσων και προαναγγέλλοντας την εκδήλωση νέων επιδημιών ή πανδημιών. Η διατήρηση των κριτηρίων του κόστους-οφέλους, του κέρδους και της ανταγωνιστικότητας, παρά τις μεγαλοστομίες περί «πράσινης μετάβασης», εγκυμονούν νέους και μεγάλους κινδύνους για την υγεία, χωρίς όμως να οχυρώνουν τα δημόσια συστήματα υγείας προκειμένου να τους αντιμετωπίσουν.

Εισαγωγή

Ο Fareed Zakaria, στο βιβλίο του *Δέκα μαθήματα για την εποχή. Μετά την Πανδημία* (Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2022) έρχεται να μας θυμίσει το εξής: «Στη Γουχάν και σε άλλες πόλεις, η Κίνα έχει οικοδομήσει

μια προηγμένη, τεχνολογικά σύγχρονη οικονομία, αλλά στη σκιά που βρίσκονται οι ουρανοξύστες βρίσκονται παζάρια γεμάτα με εξωτικά ζώα – ένα ιδανικό καζάνι για τη μεταφορά ιών από τα ζώα στον άνθρωπο. Και οι άνθρωποι που ζουν σε τέτοια μέρη είναι πιο κινητικοί από ποτέ». Έτσι λοιπόν, αν γυρίσουμε λίγο πίσω στον χρόνο, θα δούμε ότι ενώ μόλις είχε ανατείλει το 2020, μέσα σε λίγες μέρες ολόκληρος ο πλανήτης άρχισε να μιλάει για ένα νέο στέλεχος κορονοϊού που είχε ταυτοποιηθεί, τον Sars-Cov-2, και για τη νέα ασθένεια, την Covid-19, με τις δυσσιώπνες προειδοποιήσεις του παρελθόντος για μια ενδεχόμενη πανδημία να επιβεβαιώνονται και να αποτελούν πλέον μια πραγματικότητα. Σύντομα, δισεκατομμύρια άνθρωποι στον πλανήτη έρχονταν αντιμέτωποι με τις τραγικές ελλείψεις των συστημάτων υγείας και τη σχεδόν άνευ όρων παράδοσή τους στην ασθένεια και στο θάνατο, καθώς οι κυβερνήσεις έθεταν όλο το διάστημα που είχε προηγηθεί ως προτεραιότητά τους το κέρδος και όχι τις ανθρώπινες ζωές. Η σύγχρονη πραγματικότητα των μεγαλουπόλεων και των διεθνών μετακινήσεων, που οδηγούσαν σε ρυθμούς εκθετικού πολλαπλασιασμού του νέου ιού, σε συνδυασμό με τα διαλυμένα συστήματα υγείας ανά τον κόσμο, δημιουργούσαν μια ζοφερή συνθήκη για την ανθρωπότητα. Όσα έλαβαν χώρα αυτή την τριετία ανά τον κόσμο περιγράφησαν με πολύ εύστοχο τρόπο σε μια σειρά από αναλύσεις.

Ερχόμαστε όμως τρία χρόνια μετά το ξέσπασμα της πανδημίας για να δούμε ποια ήταν η αποτύπωσή της στα συστήματα υγείας και πώς μια τεράστια λεηλασία του περιβάλλοντος σε όφελος επιχειρηματικών συμφερόντων και του αδυσώπητου καπιταλιστικού κέρδους, αποτελούν τη μεγαλύτερη δεξαμενή ανάδυσης, αντίστοιχης έντασης και διάρκειας μελλοντικών πανδημικών φαινομένων.

Χρονικό προαναγγελθέντος θανάτου

Τον Μάρτιο του 2015, ο Μπιλ Γκέιτς, ιδρυτής της Microsoft, είχε προειδοποιήσει για

το ενδεχόμενο μιας πανδημίας. Συγκεκριμένα, είχε πει: «Ο μεγαλύτερος κίνδυνος μιας παγκόσμιας καταστροφής, αυτό που ίσως σκοτώσει πάνω από 10 εκατομμύρια ανθρώπους τις επόμενες δεκαετίες, θα είναι πιθανότατα ένας μολυσματικός ιός παρά ένας πόλεμος».¹ Την ίδια χρονιά, γενετιστές από κορυφαία πανεπιστήμια του κόσμου προειδοποιούσαν ακριβώς για το ίδιο πράγμα, επισημαίνοντας κυρίως την απειλή που αποτελούν οι κορονοϊοί.

Ας ρίξουμε μια σύντομη ματιά και στο πολύ πιο κοντινό παρελθόν. Την 11η Μαρτίου 2020, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) ανακήρυξε ως πανδημία την Covid-19. Ήδη από τις 22 Φεβρουαρίου 2020 είχε περιγραφεί λεπτομερώς ο ιός και παρακολουθούσαμε τις αντιδράσεις της παγκόσμιας ιατρικής κοινότητας. Στην Ελλάδα, στις 23 Μαρτίου 2020 ξεκινούσε το πρώτο πανελλαδικό lockdown. Τρία χρόνια μετά, τον Φεβρουάριο του 2023, φτάσαμε στην Ελλάδα να μετράμε 5.550.000 κρούσματα και 34.779 θανάτους (επίσημα στοιχεία μέχρι και τις 15/2/23). Η αντίδραση των κυβερνήσεων δεν απομακρύνθηκε από το γνωστό δόγμα «πρώτα απ' όλους και απ' όλα το κέρδος» ούτε από τη βασική τους προτεραιότητα που είναι η υπεράσπιση των συμφερόντων του κεφαλαίου. Έτσι λοιπόν, αντί για τη στελέχωση των συστημάτων υγείας με πρόσθετο δυναμικό, αντί για νέες υποδομές που θα ενίσχυαν τα ήδη πληγωμένα συστήματα υγείας, η πλειοψηφία των μέτρων που πάρθηκαν, τόσο από τις κυβερνήσεις ανά τον κόσμο όσο και από την εγχώρια κυβέρνηση, αφορούσαν την καραντίνα, τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς και μια σειρά μέτρων κοινωνικού ελέγχου και κοινωνικής αποστασιοποίησης, ενώ κάποιες άλλες κυβερνήσεις για αρκετούς μήνες έκαναν λόγο περί ανοσίας αγέλης. Σε όλα αυτά υπήρχε μια κοινή συνισταμένη και στη ζοφερή κατάσταση της πανδημίας. Η συνισταμένη τους ήταν αυτή που αντιμετώπιζε τις υπηρεσίες υγείας

1. http://www.ted.com/talks/bill_gates_the_next_disaster_weare_not_ready/transcript?newComment=&language=el.

ως εμπόρευμα, που πουλιούνται και αγοράζονται με προσδοκία κέρδους, από τη μια, και παράλληλα για να αναπαραχθεί η εργατική δύναμη, το βασικό εμπόρευμα στον καπιταλιστικό κόσμο, που δημιουργεί νέες αξίες και εμπορεύματα.

Ας δούμε, όμως, τι έγινε κατά τη διάρκεια αυτής της τριετίας με τα συστήματα υγείας. Σε μια σειρά χώρες, τα ήδη προ της πανδημίας υποστελεχωμένα συστήματα υγείας κατέρρευσαν. Ειδικά εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης, με την τόνωση της κερδοφορίας και της ανταγωνιστικότητας, και την αύξηση της κερδοφορίας των επιχειρηματικών ομίλων να είναι οι βασικές κατευθύνσεις της, βρεθήκαμε μπροστά σε συστήματα υγείας που είχαν το ελάχιστο δυνατό προσωπικό και τρομακτικές ελλείψεις σε εξοπλισμό και μέσα ατομικής προστασίας. Ακόμα όμως και οι ΗΠΑ, με το πιο σύγχρονο –όπως το παρουσίαζαν– σύστημα υγείας, δεν μπορούσε να εξασφαλίσει τα στοιχειώδη για ασθενείς και υγειονομικούς.

Βέβαια, λίγους μήνες πριν ξεσπάσει η πανδημία, τον Οκτώβριο του 2019, το Johns Hopkins, ένα από τα μεγαλύτερα πανεπιστήμια, εξέδιδε τον πρώτο Παγκόσμιο Δείκτη Ασφάλειας Υγείας, που παρουσίαζε μια εκτενέστατη ανάλυση χωρών οι οποίες ήταν άριστα προετοιμασμένες να χειριστούν μια επερχόμενη επιδημία ή πανδημία. Η πραγματικότητα, όμως, ήταν εντελώς διαφορετική και η διάψευση των ανωτέρω αναλύσεων θα ερχόταν πολύ γρήγορα. Η Covid-19 σάρωνε τον πλανήτη και την ίδια στιγμή οι αναπνευστήρες ήταν είδος πολυτελείας. Δεν θα ξεχάσουμε τις εικόνες που μεταδίδονταν σε όλο τον κόσμο με υγειονομικούς να φοράνε αντί για στολές προστασίας, σακούλες σκουπιδιών. Η κρατική παρέμβαση ήταν απύσχα και ακόμα και οπαδοί της ελεύθερης αγοράς έφταναν στο σημείο να την αναζητούν.² Όλοι αυτοί οι υποστηρικτές της παγκοσμιοποίησης και της ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων, αγαθών, υπηρεσιών και ανθρώπων έβαλαν σε προτεραι-

ότητα το «πρώτα η χώρα μας», προτάσσοντας την καραντίνα και την παραμονή μέσα στα σπίτια μας, μακριά από όλες τις συναναστροφές, σαν να ήταν αυτό το πιο σωτήριο φάρμακο για τον ιό. Φυσικά, όλο αυτό ήταν επακόλουθο των πολιτικών που είχαν εφαρμοστεί τα προηγούμενα χρόνια. Οι δαπάνες για την πρόληψη το έτος 2019 (ένα χρόνο πριν το ξέσπασμα της πανδημίας) αφορούσαν μόνο το 2,7% των συνολικών δαπανών για την υγεία για τις χώρες του ΟΟΣΑ. Αυτό ήρθε να προστεθεί, σε μια σειρά από προβλήματα υγείας που αντιμετώπιζαν οι πληθυσμοί πριν από την εμφάνιση του Sars-Cov-2. Περισσότερο από το 1/3 του πληθυσμού αυτών των χωρών είχε ήδη μακροχρόνια προβλήματα υγείας, με τα πιο χαμηλά οικονομικά στρώματα, τους χαμηλόμισθους, τους ανέργους, τους μετανάστες να είναι τρομακτικά πιο ευάλωτοι σε αυτό που θα ακολουθούσε.³

Η τραγωδία της Covid-19 αποτυπώθηκε και σε αριθμούς. Σύμφωνα με φετινή έκθεση του ΟΟΣΑ, πάνω από 6.800.000 θάνατοι από την Covid-19 αναφέρθηκαν μέχρι τον Ιανουάριο του 2023 παγκοσμίως.⁴

Πέρα από τους επίσημα καταγεγραμμένους θανάτους, είναι πολύ σημαντικό να δούμε και το εξής. Περίπου 22% περισσότεροι είναι οι άνθρωποι που έχουν πεθάνει στην Ελλάδα τη διετία 2020-21 λόγω της πανδημίας, σε σχέση με τον επίσημο απολογισμό της (δηλαδή, αυτό που ονομάζουμε υπερβάλλουσα θνησιμότητα), σύμφωνα με μελέτη που ανακινώθηκε στο περιοδικό *Lancet*. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις αυτής της μελέτης, από την 1η Ιανουαρίου 2020 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2021 είχαν πεθάνει πιθανώς 18,2 εκατομμύρια άνθρωποι εξαιτίας της πανδημίας, έναντι επίσημου απολογισμού 5,94 εκατομμυρίων. Η επίσημη θνησιμότητα της Covid-19 ήταν 39,2 θύματα ανά 100.000 πληθυσμού, ενώ η υπερβάλλουσα θνησιμότητα υπολογίστηκε σε 120,3 θύματα ανά 100.000 πληθυσμού – συνε-

2. Βασίλης Μηνακάκης, *Μετά την πανδημία Covid-19 - τι είδους κόσμο θέλουμε*: Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2020

3. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1e53cf80-en/index.html?itemId=/content/publication/1e53cf80-en>

4. <https://covid19.who.int/>

πώς ήταν τουλάχιστον τριπλάσια. Για την Ελλάδα ειδικότερα, εκτιμήθηκαν 25.400 θύματα έναντι επίσημου απολογισμού 20.800 (έως την ημερομηνία που έλαβε υπόψη της η μελέτη). Έναντι καταγεγραμμένης θνησιμότητας λόγω Covid-19 στη χώρα μας 104,1 θανάτων ανά 100.000 πληθυσμού, η υπερβάλλουσα πραγματική θνησιμότητα εκτιμήθηκε σε 127,1 θανάτους ανά 100.000 κατοίκους ή 1,22 φορές (22%) μεγαλύτερη.⁵

Τα στοιχεία, λοιπόν, αποτυπώνουν τις ολέθριες επιλογές των κυβερνήσεων ανά τον κόσμο στη διαχείριση την πανδημίας. Και δυστυχώς το πάθημα δεν έγινε μάθημα. Έτσι, ερχόμαστε τρία χρόνια μετά το ξέσπασμα της πανδημίας και τα συστήματα υγείας συνεχίζουν να βρίσκονται σε δραματική κατάσταση. Τρία χρόνια μετά την εμφάνιση του «αόρατου εχθρού», που φυσικά ήταν πέρα για πέρα ορατός, η ζυγαριά «κόστους-οφέλους» συνεχίζει να αποτελεί απόλυτο κριτή για τα πάντα. Η έξαρση της νόσου Covid-19, η «εξάντληση» που προκάλεσε αυτή στο υγειονομικό προσωπικό, το post covid σύνδρομο (οι εκτιμήσεις αναφέρουν ότι πάνω από το 10% αυτών που νόσπασαν θα έχουν μακροχρόνια συμπτώματα) και η αύξηση των μακροχρόνιων ασθενειών, σε συνδυασμό με τις ήδη υπάρχουσες ελλείψεις σε προσωπικό, που επιδεινώθηκαν, διαμόρφωσαν ένα εκρηκτικό μίγμα. Ένα κοκτέιλ που συνεχίζει να δείχνει ότι η κατάσταση θα επιδεινώνεται και σε καμία περίπτωση δεν θα βελτιωθεί όσο οι παράγοντες που καθορίζουν τα συστήματα περίθαλψης παραμένουν οι ίδιοι. Ο ευρωπαϊκός τομέας του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας σε φετινή του έκθεση τονίζει το εξής: «Όλες οι χώρες της περιοχής αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα που σχετίζονται με το εργατικό τους δυναμικό υγείας και φροντίδας», προειδοποιώντας για δυνητικά τρομερές συνέπειες εάν δεν υπάρξει επείγουσα κυβερνητική δράση.⁶

Τα στοιχεία που έρχονται από μια σειρά από χώρες της Ευρώπης είναι ενδεικτικά για την κατάσταση. Στη Γαλλία, ο αριθμός των γιατρών είναι λιγότερος σε σύγκριση με το 2012. Περισσότεροι από 6.000.000 άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένων 600.000 με χρόνιες ασθένειες, δεν έχουν τακτικό γιατρό και το 30% του πληθυσμού δεν έχει επαρκή πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Στη Γερμανία, 35.000 θέσεις στον τομέα της περίθαλψης ήταν κενές πέρυσι, 40% περισσότερες από ό,τι πριν από μια δεκαετία. Μάλιστα, φετινή έκθεση ανέφερε ότι έως το 2035 τουλάχιστον το 1/3 των θέσεων εργασίας στον τομέα της υγείας θα μπορούσαν να μείνουν κενές. Ακόμη και η Φινλανδία θα χρειαστεί 200.000 νέους εργαζόμενους στον χώρο της υγείας μέχρι το 2030. Στην Ισπανία, το Υπουργείο Υγείας ανακοίνωσε τον Μάιο ότι περισσότεροι από 700.000 άνθρωποι περίμεναν για χειρουργική επέμβαση, ενώ 5.000 γιατροί πρώτης γραμμής στη Μαδρίτη απέρρησαν σχεδόν ένα μήνα, με τη έναρξη του 2023, σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την πολυετή υποχρηματοδότηση του συστήματος υγείας και τη συνεχόμενη υπερκόπωση που υφίστανται. Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, οι ενέργειες για την αντικατάσταση των συνταξιοδοτούμενων εργαζομένων στον χώρο της υγείας στη Γηραιά Ήπειρο θα πρέπει να ενταθούν επείγοντως. Στο ένα τρίτο των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, τουλάχιστον το 40% των γιατρών ήταν ηλικίας 55 ετών και άνω, ανέφερε επίσης η έκθεση του Οργανισμού.⁷

Στην τελευταία του συνάντηση ο ΠΟΥ, στο 5ο Διεθνές Φόρουμ για τους Ανθρώπινους Πόρους που πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη, στις 3-5 Απριλίου 2023, παρουσίασε τις τεράστιες ελλείψεις υγειονομικών, μαζί με τις πολύ μεγάλες μειώσεις στις απολαβές τους. Τα στοιχεία που παρουσίασε δείχνουν ότι 47 χώρες έχουν δείκτη καθολικής κάλυψης υγείας 48,6 υγειονομικούς ανά 100.000 πληθυσμού,

5. <https://www.kathimerini.gr/life/health/561757354/lancet-sto-22-i-ypervalloyssa-thnismotita-stin-ellada-logo-koronoiou/>

6. <https://www.who.int/europe/news/item/20-07-2022-covid-19-has-caused-major-disruptions->

[and-backlogs-in-health-care--new-who-study-finds](https://www.who.int/europe/news/item/20-07-2022-covid-19-has-caused-major-disruptions-and-backlogs-in-health-care--new-who-study-finds)

7. https://www.efsyn.gr/kosmos/eyropi/370989_oroologiaki-bomba-i-ygeionomiki-perithalpsi-sti-dytiki-eyropi

ενώ ο διεθνής μέσος όρος είναι 50.⁸ Επίσης, ακόμα και στη Μεγάλη Βρετανία το πολυδιαφημισμένο NHS βρίσκεται σε πολύ βαθιά κρίση. Τα στοιχεία λένε πως 7.000.000 ασθενείς βρίσκονται σε λίστες αναμονής για μη επείγουσα ιατρική περίθαλψη μόνο για την Αγγλία, ενώ 2.000.000 ασθενείς περιμένουν στη Σκωτία, την Ουαλία και τη Βόρεια Ιρλανδία.⁹ Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό πως μόνο για τον μήνα Δεκέμβριο πάνω από 54.000 ασθενείς ανέμεναν πάνω από 12 ώρες προκειμένου να τους παρασχεθεί ιατρική βοήθεια. Το βρετανικό NHS πρέπει να καλύψει 130.000 θέσεις, 12.000 γιατρών και 47.000 νοσηλευτών.¹⁰ Γι' αυτό η χώρα κλονίζεται τους τελευταίους μήνες από απεργιακές κινητοποιήσεις υγειονομικού προσωπικού, ειδικά των νοσηλευτών, που διαμνύουν σε όλους τους τόνους πως η κατάσταση στο σύστημα υγείας «δεν πάει άλλο». Τόσο για την επικινδυνότητα ως προς την ασφαλή παροχή υπηρεσιών υγείας στους ασθενείς όσο και ως προς τη μακρόχρονη εξάντληση των υγειονομικών. Μάλιστα, στις 13 Μαρτίου, οι νέοι γιατροί, για πρώτη φορά στην ιστορία, απέργησαν για τρεις συνεχόμενες μέρες. Τα αιτήματά τους αγκάλιασαν τα αιτήματα όλων των υγειονομικών. Πέρα από την εργασιακή εξουθένωση, που έχει απογειωθεί τα τελευταία χρόνια, αντιμετωπίζουν μια συνεχόμενη μείωση μισθών πάνω από 26% τα τελευταία 15 χρόνια.^{11, 12}

Στην Ελλάδα, η κατάσταση δεν ήταν καθόλου διαφορετική από αυτό που συνέβη παγκοσμίως. Το Εθνικό Σύστημα Υγείας παρέμεινε στο έλεος της

υποστελέχωσης, μιας και επί δεκαετίες και η παρούσα και όλες οι προηγούμενες κυβερνήσεις είχαν φροντίσει μεθοδικά να το απογυμνώσουν εντελώς, τόσο από υποδομές όσο και από προσωπικό. Κάθε χρονιά ήταν χειρότερη από την προηγούμενη ως προς την ελάττωση της κρατικής χρηματοδότησης για την υγεία, ενώ εδραιωνόταν με μεγαλύτερη ένταση η ύπαρξη επιχειρηματικών κριτηρίων στη λειτουργία του δημόσιου συστήματος υγείας αλλά και η ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα υγείας. Τα στοιχεία που έρχονται στο φως και από τις ομοσπονδίες των υγειονομικών είναι αποκαλυπτικά. Ως προς τις υποδομές, τα νοσοκομεία ξεχειλίζουν από ράντζα ενώ την τελευταία δεκαετία έκλεισαν 10 νοσοκομεία και μεθοδεύεται συστηματικά η συρρίκνωση άλλων 35 νοσοκομείων. Μάλιστα, με βάση επίσημα στοιχεία της ΠΟΕΔΗΝ, έχουμε τα λιγότερα νοσοκομειακά κρεβάτια της Ευρώπης. Λειτουργούν 3,5 κλίνες ανά 100.000 κατοίκους, όταν σε μια σειρά από χώρες της Ευρώπης λειτουργούν 5,3 κλίνες ανά 100.000 κατοίκους.¹³

Η διάβαση του φραγμού των ειδών

Τι μας έφερε, όμως, ως εδώ; Φυσικά δεν ήταν ο αόρατος εχθρός που εμφανίστηκε στην πόλη Γουχάν της Κίνας. Η γέννηση μιας επιδημίας και η μετεξέλιξή της σε πανδημία δεν αποτελεί σενάριο επιστημονικής φαντασίας. Μία από τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν αυτά τα χρόνια για την προέλευση του κορονοϊού και αποτέλεσε πεδίο διαμάχης του αμερικάνικου με τον κινέζικο καπιταλισμό ήταν αν ο Sars-Cov-2 ήταν προϊόν εργαστηρίου της Γουχάν ή όχι. Ακόμα και σήμερα οι αλληλοκατηγορίες συνεχίζονται, με τα αμερικανικά επιτελεία να ενισχύουν συνεχώς την παραπάνω θεωρία. Μάλιστα, το αμερικανικό Υπουργείο Ενέργειας σε

8. https://www.in.gr/2023/04/04/health/pou-xreiazomaste-ayksisi-giatron-kai-nosileyton-8-12-kathe-xrono/?fbclid=IwAR2Rk87nZltAHKzqq57FAMpLkcVocnpafKFOH_-kLcM9Ub5KpkEtusJARPs

9. <https://www.theguardian.com/society/2022/dec/12/nhs-backlog-is-a-crisis-for-conservatives-but-a-chance-for-labour>

10. <https://www.in.gr/2023/01/18/world/vretania-y-po-katarreysi-ethniko-systima-ygeias/>

11. <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/feb/24/junior-doctors-england-strike-three-days-march>

12. <https://www.bbc.com/news/health-64758661>

13. <https://www.tovima.gr/2023/02/22/society/se-apergiaki-kinitopoiisi-giatroi-kai-nosileytes/>

πρόσφατη ανακοίνωσή του υποστήριξε ότι ο κορονοϊός προέκυψε πιθανότατα από διαρροή σε κινέζικο εργαστήριο.¹⁴

Φυσικά αυτή η διαμάχη των καπιταλιστικών κέντρων δεν μπορεί να υποβαθμιστεί και να εξαφανίσει ένα στοιχείο που έχουμε δει συνολικά στην ιστορία των πανδημιών και εμφανίστηκε και στην περίπτωση αυτού του νέου στελέχους. Η αλληλεπίδραση της ανθρώπινης δραστηριότητας και του φυτικού και ζωικού περιβάλλοντος σχετιζόταν και σχετίζεται με τις μεταδοτικές ασθένειες, ενώ η αλματώδης –και με καπιταλιστικό πρόσημο– ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και οι όλο και πιο εντεινόμενες αντιφάσεις του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος επηρεάζουν την εμφάνιση και νέων πανδημικών κυμάτων. Μια πολύ σημαντική συζήτηση σχετικά με την εμφάνιση αυτού του νέου στελέχους αφορούσε και αφορά το πώς διέβη τον «φραγμό των ειδών», δηλαδή τη διαδικασία της μετάβασης ενός ζωικού παθογόνου παράγοντα σε ανθρώπινου παθογόνου. Με βάση αυτό άρχισε να ξετυλίγεται μια τεράστια συζήτηση η οποία αφορούσε το πώς η παρέμβαση της οργανωμένης ανθρώπινης δραστηριότητας στο περιβάλλον έχει συμβάλει σε όλη αυτή τη διαδικασία. Με ποιον τρόπο, δηλαδή, η παρέμβαση στη φύση και στα οικοσυστήματα, η αποψίλωση ενός μεγάλου κομματιού των βιοτόπων που ζουν ιδιαίτερα άγρια ζώα μπορούν να σπάσουν τον εν λόγω φραγμό και να οδηγήσουν σε ανάπτυξη ζωνοόσων.

Είναι χαρακτηριστικά τα παραδείγματα αναφοράς στο ανωτέρω. Το περιοδικό *Nature* ανέφερε πως την περίοδο 1960-2004 αυξήθηκε ο ρυθμός εμφάνισης ασθενειών που προκαλούνται από νέους παθογόνους μικροοργανισμούς. Επίσης χαρακτηριστικό είναι ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε πριν από λίγους μήνες στο ίδιο περιοδικό, στο οποίο διαπιστώνεται πως ο κίνδυνος εμφάνισης μεγάλου αριθμού ζωνοόσων, στον άνθρωπο διαρκώς αυξάνεται, με τρομακτική επιτάχυνση αυ-

τού του ρυθμού από το 2003 και μετά.¹⁵

Οι ζωνοόσοι αποτελούν πάνω από το 60% των ασθενειών που εμφανίστηκαν τα τελευταία 50 χρόνια. Και πάνω από το 70% αυτών προέρχονται από άγρια ζώα, που φυσικά διαβιούσαν σε άγρια περιβάλλοντα και όχι κοντά σε οικιστικές ζώνες, στις οποίες εν τέλει μεταναστεύουν με αποτέλεσμα να γίνεται πολύ πιο εύκολη η παρουσία λοιμογόνων παραγόντων και νόσων στους ανθρώπους. Βέβαια, το ζήτημα στην όλη υπόθεση δεν είναι να βρούμε και να καταδείξουμε τα «ένοχα» ζώα που πλημμυρίζουν τις μεγαλουπόλεις και αποτελούν ξενιστές ιών, που εν συνεχεία μεταδίδονται στον άνθρωπο (ας θυμηθούμε για τον «ένοχο» παγκολίνο και στη συνέχεια τις «ένοχες» νυχτερίδες). Το ζήτημα είναι ότι η μεγάλη αποψίλωση των δασών, η καταστροφή οικοτόπων άγριας ζωής και τα δίκτυα πώλησης και εκμετάλλευσης άγριων ζώων (παράνομων φυσικά) που χαρακτηρίζουν τον σύγχρονο καπιταλισμό, σε συνδυασμό με τη συγκέντρωση πολύ μεγάλου αριθμού ανθρώπων σε άναρχα δομημένες μεγαλουπόλεις (ένα ακόμη χαρακτηριστικό του σύγχρονου καπιταλιστικού στάτους), καθιστούν ολοένα και πιο συχνό το ενδεχόμενο της διάβασης του «φραγμού των ειδών» – άρα και της εμφάνισης επιδημιών και πανδημιών.

Η κλιματική αλλαγή προπομπός νέων νόσων και πανδημιών

Από τη συζήτηση για τη γέννηση νέων λοιμογόνων παραγόντων και νόσων δεν μπορεί να απουσιάζει η εντεινόμενη κλιματική αλλαγή. Η άνοδος της θερμοκρασίας οδηγεί σε υπερθέρμανση του πλανήτη και λιώσιμο των πάγων, συνθήκες που ήδη αρκετοί επιστήμονες επισημαίνουν ως δυνητικούς παράγοντες οι οποίοι μπορούν να προκαλέσουν μια επόμενη πανδημία. Τι συμβαίνει, λοιπόν, με την υπερθέρμανση του πλανήτη; Εί-

14. <https://www.kathimerini.gr/world/562299649/ipa-ergastiriaki-i-proeleyysi-tis-covid-19/>

15. <https://www.nature.com/articles/s41586-022-05506-2>

ναί σίγουρα μία ακόμα συνθήκη που έχει ως συνέπεια μια σειρά από ζώα να χάνουν τους βιοτόπους τους και να μεταναστεύουν κοντά σε εστίες ανθρώπινων οικισμών. Όμως δεν είναι μόνο αυτό. Η συνεχόμενη υπερθέρμανση του πλανήτη μπορεί να έχει και άλλου τύπου αποτελέσματα που σχετίζονται με την ανάδυση νέων λοιμογόνων παραγόντων και νόσων. Είναι χαρακτηριστική μια μελέτη η οποία δημοσιεύτηκε στο *Proceedings of the Royal Society B* και αφορούσε την ανάδυση μιας λίμνης της Αρκτικής, της Hazen – από τις μεγαλύτερες στον κόσμο. Αυτή η ανάλυση υποδεικνύει ότι ιοί και βακτήρια που είναι εγκλωβισμένοι στον πάγο θα μπορούσαν να προκαλέσουν μία από τις επόμενες πανδημίες του μέλλοντος και γι' αυτό μεγάλο μέρος των ερευνητών έχουν στραφεί στη μελέτη των «παγωμένων» ιών και στο ενδεχόμενο οι αλλαγές στο κλίμα να οδηγήσουν στην απελευθέρωσή τους.¹⁶

«Το εκθεσίωμα» και η ανάδυση νέων νόσων

Μια ακόμα ενδιαφέρουσα και σημαντική συζήτηση για την ανάδυση νέων νόσων αφορά το πώς συνολικά οι περιβαλλοντικοί παράγοντες (στους οποίους επιδρά η ανθρώπινη δραστηριότητα – σε συνθήκες καπιταλισμού δε η δραστηριότητα που σχετίζεται με την άντληση κέρδους) αλληλεπιδρούν με τα βιολογικά χαρακτηριστικά. Το 2005 ο Κρίστοφερ Πολ Γουάιλντ, πρώην διευθυντής του Διεθνούς Οργανισμού για την Έρευνα στον Καρκίνο (IARC), εισάγει τον όρο «εκθεσίωμα», προκειμένου να αποτυπώσει τον ρόλο του περιβάλλοντος στον κίνδυνο εμφάνισης νέων νόσων.

Η επίδραση των περιβαλλοντικών παραγόντων στον κίνδυνο εμφάνισης νόσων αποτελεί αντικείμενο μελέτης και το αποτέλεσμα αυτής αποτυπώθηκε από το πρόγραμμα για την Παγκόσμια Επιβάρυνση

Νόσων (Global Burden of Disease, GBD), το οποίο εκτίμησε το κόστος που έχουν στην υγεία 84 μεταβολικοί, περιβαλλοντικοί, εργασιακοί και συμπεριφορικοί παράγοντες κινδύνου σε 195 χώρες. Αυτό που προέκυψε από την εν λόγω μελέτη ήταν ότι αυτοί οι τροποποιήσιμοι παράγοντες συμβάλλουν στο περίπου στο 60% των θανάτων παγκοσμίως. Από περαιτέρω ανάλυση, προέκυψε ότι 9 εκατομμύρια θάνατοι ετησίως (το 16% των θανάτων παγκοσμίως) αποδίδονται μόνο στην έκθεση στη ρύπανση του αέρα, του νερού και του εδάφους. Βλέπουμε, λοιπόν, πως «δεν εκδικείται η φύση τον άνθρωπο», όπως θέλουν κυβερνήσεις και αστική τάξη να διαμηνύουν σε όλους τους χρόνους ανά τα χρόνια, αλλά η αδυσώπητη καπιταλιστική ανάπτυξη, που έχει ως κριτήριο το κέρδος και την εκμετάλλευση κάθε στοιχείου της φύσης και της ανθρώπινης υπόστασης για αυτόν τον σκοπό.¹⁷

«Πράσινη-μαύρη ανάπτυξη»

Όλα αυτά τα ζητήματα, βέβαια, προβληματίζουν και τους ίδιους τους καπιταλιστές, καθώς η λεηλασία-θυσία του περιβάλλοντος στον βωμό του κέρδους είναι αδυσώπητη. Έτσι, έρχεται εδώ και αρκετά χρόνια στο προσκήνιο η λεγόμενη «πράσινη ανάπτυξη». Τα αστικά κράτη χρηματοδοτούν επιχειρηματικούς ομίλους που προχωρούν σε «πράσινες» επενδύσεις και την ίδια στιγμή προχωρούν σε μέτρα απαξίωσης του κεφαλαίου που αποτιμάται ως «μη πράσινο», με το πρόσχημα του ότι δεν είναι «φιλικό» στο περιβάλλον.

Ας θυμηθούμε εδώ μια μεγάλη ομάδα από επενδυτές και επιχειρηματίες οι οποίοι, την ώρα που έφθαναν στο Νταβός, το 2020, για το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου, «αναζητώντας λύσεις για την κλιματική αλλαγή και την ανισότητα». Η

16. <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rspb.2022.1073>

17. <https://www.in.gr/2022/10/31/b-science/episthmes/ekthesioma-varometro-gia-tin-ygeia-kai-tis-astheneies/>

ατζέντα του Νταβός περιλάμβανε σε μεγάλο βαθμό την κλιματική αλλαγή, τους πάγους που έλιωναν στην Αρκτική και τις πυρκαγιές που σάρωναν σε Αυστραλία και Σιβηρία. Μάλιστα, εκείνη την περίοδο –συγκεκριμένα, λίγες ημέρες από την έναρξη του φόρουμ– δινόταν στη δημοσιότητα εκτεταμένη έκθεση της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών (BIS) η οποία προειδοποιούσε ότι η κλιματική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει την επόμενη χρηματοπιστωτική κρίση. Εξέφραζε, μάλιστα, την εκτίμηση ότι οι κεντρικές τράπεζες δεν διαθέτουν τα εργαλεία για να αντιμετωπίσουν κάτι που μπορεί να είναι η μεγαλύτερη οικονομική καταστροφή στην ιστορία.

Ακόμα πιο πρόσφατα, η Cop26 του ΟΗΕ για το Κλίμα στη Γλασκόβη πριν από 15 μήνες, έφερε στο προσκήνιο μια νέα ανησυχία. Μια σειρά από χώρες δήλωσαν ότι προσπαθούν να κάνουν ενέργειες ώστε να μην καταδικάσουν τον πλανήτη σε μη αναστρέψιμη βλάβη. Βέβαια, τα αστικά κράτη είχαν υποσχεθεί να κάνουν μόλις το ένα πεντηκοστό απ' όσα χρειάζονται για να διατηρηθεί η μέση θερμοκρασία του πλανήτη το πολύ ως 1,5 βαθμό Κελσίου πάνω από τα προ-βιομηχανικά επίπεδα.^{18, 19}

Γι' αυτό λοιπόν, και οι ίδιοι οι καπιταλιστές επιδιώκουν μέσω της «πράσινης ανάπτυξης» να εξασφαλίσουν μια υποτιθέμενη περιβαλλοντική προστασία. Και λέμε υποτιθέμενη γιατί ακριβώς το περιβάλλον στον καπιταλισμό όχι μόνο δεν προστατεύεται, όχι μόνο δεν βελτιώνεται η ποιότητά του, αλλά συμβαίνει το αντίθετο – και θα συμβαίνει όσο κυριαρχούν οι νόμοι του κέρδους και της εκμετάλλευσης φύσης και ανθρώπων. Μέρα με τη μέρα, συνεπώς, το περιβάλλον και η ποιότητα ζωής μας, στην πραγματικότητα, συνεχώς επιδεινώνεται. Η ίδια η καπιταλιστική ανάπτυξη πατάει πάνω στην καταστροφή του περιβάλλοντος έχοντας

ως αποκλειστικό κριτήριο το κέρδος, όχι απλά αδιαφορώντας για το περιβάλλον, αλλά στην πραγματικότητα αξιοποιώντας το ως πεδίο κερδοφορίας. Γι' αυτό όλες οι παρεμβάσεις της οργανωμένης ανθρωπίνης δραστηριότητας στο περιβάλλον σε αυτό το σύστημα θα είναι συνεχώς ένα εύφλεκτο πεδίο που όχι απλά θα κάνει δυσβάσταχτη τη ζωή, η οποία μοιάζει περισσότερο με τιμωρία, αλλά θα δημιουργεί συνεχώς και τους όρους για την εξαφάνισή της.

Τρία χρόνια μετά την πανδημία

Τρία χρόνια μετά το ξέσπασμα της πανδημίας μετράμε μόνο στην Ελλάδα 35.000 νεκρούς. Τρία χρόνια μετά το πρώτο κρούσμα, όλα εξακολουθούν να παραμένουν στη ζυγαριά του κόστους-κέρδους. Ο πρώην υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Χένρι Κίσιγκερ, έγραφε ότι «ο κόσμος μετά τον κορονοϊό δεν θα είναι ποτέ πια αυτός που ήταν». Και φυσικά αυτό περιέγραφε μια σειρά από αλλαγές που θα αντιμετώπιζαν τα αστικά κράτη προκειμένου να βγουν από την υγειονομική κρίση αλλά και να κάνουν τους λαούς τους «να τους εμπιστευτούν».²⁰ Σίγουρα πάντως σε αυτές τις αλλαγές δεν περιγράφηκαν τρόποι και μέτρα που να δηλώνουν πως οι πανδημίες ήταν κάτι που ανήκαν στο παρελθόν. Ίσα ίσα, η νέα πραγματικότητα που έρχεται να εδραιωθεί με την επίθεση του καπιταλιστικού συστήματος δημιουργείται πιο αναγκαία από ποτέ η ανάγκη για την ανατροπή του. Άλλωστε δεν μπορούμε να ξεπερνάμε το εξής: ο κορονοϊός είναι εγγενές στοιχείο της νοσηρότητας του καπιταλιστικού συστήματος, που παρά την αυτονομία του φαινομένου και τις σημαντικότερες ιατρικές πλευρές του, πιστοποιεί και αυτός με τη σειρά του το κοινωνικό υπόβαθρο των ασθενειών. **Τ**

18. <https://www.kathimerini.gr/world/562138168/guardian-gia-klimatiki-allagi-o-planitis-odeyei-pros-mi-anastrepsimo-simeio/>

19. <https://www.kathimerini.gr/economy/international/1061966/krisi-taytotitas-gia-ton-kapitalismo/>

20. <https://www.kathimerini.gr/world/1072489/ch-kisingker-o-kosmos-den-tha-einai-pote-pia-o-idios-meta-ton-koronoio/>